

ЗДОБУТКИ УКРАЇНСЬКОГО КІНО

Володимир та Георгій Стенберги. Афіша до кінофільму Олександра Довженка «Земля»

Що ми знаємо про український кінематограф? Насправді питання досить складне. Адже українському кіно вже понад сто років! А до 40-х років XX століття Україна була в авангарді за кількістю відзнятих стрічок!

Український кінематограф на початку свого існування гучно заявив про себе на весь світ. Саме в Києві 1928 року відкрилася найсучасніша у світі (!) кінофабрика (сьогодні - Національна кіностудія імені О. П. Довженка). В Україні, в Одесі, 1925 року Сергій Ейзенштейн зняв кінофільм «Броненосець "Потьомкін"», що увійшов до десятки кращих фільмів світового кінематографа. А в 1958 році на Всесвітній виставці в Брюсселі (Бельгія) у результаті опитування, проведеного Бельгійською синематекою серед 117 видатних критиків і кінознавців із 26 країн світу, фільм «Земля» Олександра Довженка було названо в числі 12 найкращих картин усіх часів і народів. До того ж у 2012 році британський журнал Sight&Sound віддав 8-ме місце українському фільму «Людина з кіноапаратом» (реж. Дзиг'я Вертов, 1929) у списку з визначення найкращих фільмів усіх часів. В опитуванні того самого журналу, але серед документальних фільмів, у 2014 році ця стрічка посіла вже 1-ше місце.

Протягом останніх років український кінематограф упевнено крокує вперед, здобуваючи визнання на світових кінофорумах. Так, наприклад, у 2003 році на Берлінському міжнародному кінофестивалі (Берлінале) український анімаційний фільм «Йшов трамвай дев'ятий номер» (реж. Степан Коваль) отримав нагороду «Срібний ведмідь», короткометражний фільм «Тато» (2004) Олексія Росича на Міжнародному кінофестивалі в Лос-Анджелесі отримав «Золотий кадрик», а короткометражні стрічки «Подорожні» (реж. Ігор Стрембіцький), «Крос» (реж. Марина Врода) - Золоту пальмову гілку Каннського кінофестивалю, у 2014 році фільм «Плем'я» (реж. Мирослав Слабошпицький) на цьому самому фестивалі отримав зразу декілька призів.

Які види і жанри кіно ви знаєте? Пригадайте, як розвивалося кіномистецтво близького і далекого зарубіжжя.

ФАКТ

Ми були піонерами й у винахідництві кінознімального апарата! Адже ще в 1893 році головний механік Новоросійського університету (Одеса) Йосип Тимченко сконструював прототип сучасного кінознімального апарата та апарата для кінопроекції. Саме тоді він здійснив і перші у світі кінозйомки - зняв вершників і метальників списів. Ці дві стрічки 1893 року було продемонстровано в готелі «Франція» (Одеса), а на початку 1894-го винахід представлено на

засіданні секції фізики IX з'їзду російських натуралістів і лікарів у Москві. Нині кінознімальний апарат Йосипа Тимченка зберігається у фондах Політехнічного музею у Москві.

У вересні 1896 року в Харкові фотограф Альфред Федецький зняв кілька хронікальних сюжетів. А вже в грудні - майже рік у рік з першим публічним кіносеансом у Парижі братів Люм'єр - він улаштував кіносеанс у Харківському оперному театрі.

Кадри та афіші німого українського кіно

Українське кіно, як і в усьому світі, розвивалося в таких напрямках: ігрове (художнє), неігрове (документальне, науково-популярне) та анімаційне.

Одними з перших ігрових картин (ще німого кіно) були екранізації відомих вистав, зокрема «Наталка Полтавка» (з Марією Заньковецькою в головній ролі), «Москаль-чарівник», «Наймичка». З того часу жанр екранізації є одним з найпопулярніших в українських кінематографістів.

Особливу роль у становленні українського кіномистецтва відіграли фільми Олександра Довженка «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930). Його творчість піднесла вітчизняний кінематограф до світового рівня. Якось митець сказав: «Мої картини подібні до яблунь - добре потрясеш - набереш 500 яблук, погано - упаде штук 10».

Дослідіть творчість українських кіномитців у жанрі екранізації. Які твори літератури було перенесено на кіноекрани? Які жанри кінематографа характеризують ці екранізації (бойовик, фільм-біографія, пригодницький фільм, детектив, драма, трагедія, історичний фільм, військовий фільм, кінокомедія, пародія, мелодрама, фантастика тощо)?

Самобутнім і неповторним явищем українського кінематографа є поетичне кіно. Воно народилося в 60-х роках минулого століття, коли відбувалися докорінні зміни в житті суспільства. Це був період зростання нової української генерації не тільки в літературі й політиці, але й у кінематографі. Ті часи спонукали до народження героя високої інтелектуальної напруги. Мистецтво не могло більше залишатися прямолінійним, надто довго в ньому визнавалася тільки «правильність» гасел і промов з їхньою неодмінною однозначністю. Історичний досвід відкрив за цією «правильністю» прірву неправди, що коїлася в житті. Тезам, які герой мав виголошувати з екрана, уже ніхто не вірив. Важливого значення набувало відкриття героя, який мусив робити вибір, часом у сумнівах і помилках, але осмислено й відповідально. Життя на екрані поставало в усій повноті емоційно-інтелектуальної сфери, приваблювало, бо наближалося до реальності та метафоричності водночас.

Справжніми перлинами українського поетичного кіно є фільми «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова, який отримав другу премію на 7-му Міжнародному кінофестивалі в Аргентині; «Криниця для спраглих» Юрія Іллєнка; «Камінний хрест» Леоніда Осики, «Вірність» Петра Тодоровського.

Найвагоміше досягнення поетичного кіно в тому, що воно звернулося до філософського осмислення непересічних цінностей: патріотизму, моральних та естетичних скарбів, що викристалізовувалися у свідомості й пам'яті народу впродовж віків і тепер поставали перед загрозою знецінення. Усвідомлювалося, що треба рятувати душу своєї нації, душу народу. Якщо буде збережено його духовне здоров'я, то не загубиться і традиційна культура, що поєднує в собі духовність та інтелект.

Постери та афіші українського поетичного кіно

Кадри з кінофільмів Юрія Іллєнка: 1 - «Вечір на Івана Купала»; 2 - «Білий птах з чорною ознакою»

Поетичне кіно як явище творчого плану засвідчило розвиток власної кіномови, що ґрунтується на можливостях мистецтва не словесного, а саме візуального. Маніфестуючи національну своєрідність, митці намагалися досягнути істинності людської долі, трагедій, страждань, мрій і радості в найскладніших поворотах життя.

Однак реакційна політика так званого застою фактично знищила українське поетичне кіно. Режисера Сергія Параджанова відлучили від кінематографічної творчості й суспільного життя. «Авторський» шедевр Кіри Муратової «Довгі проводи» опинився під забороною. Драматична доля також спіткала фільми Юрія Іллєнка «Вечір на Івана Купала» та «Білий птах з чорною ознакою» (який отримав Золоту медаль Міжнародного фестивалю).

Кадри з кінофільму «Тіні забутих предків» (реж. Сергій Параджанов)

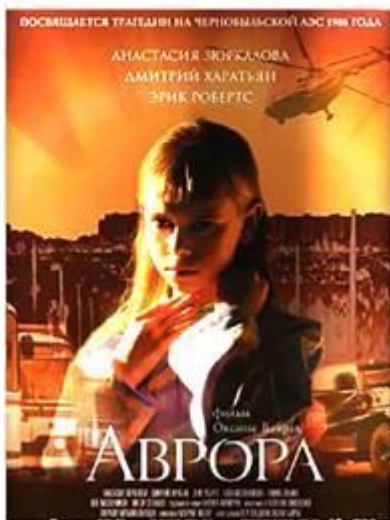
Український ігровий кінематограф, яскраво демонструючи талант і професіоналізм його творців, розвивався в різноманітних жанрах: комедійному («Королева бензоколонки», реж. Олексій Мішурін та Микола Літус), психологічній драмі («Весна на Зарічній вулиці», реж. Марлен Хуциев, «Військово-польовий роман», реж. Петро Тодоровський та ін.), «міській прозі» («Польоти уві сні та наяву», реж. Роман Балаян) тощо.

Великий пласт українських кінотворів складають фільми на історичну та військову тематику. Упродовж усього свого розвитку українські митці приділяли значну увагу історії України. Створено фільми як про минушину нашої Батьківщини («Коліївщина», реж. Іван Кавалерідзе, «Богдан Хмельницький», реж. Ігор Савченко, «Ярослав Мудрий», реж. Григорій Кохан, «Молитва за гетьмана Мазепу», реж. Юрій Іллєнко, телесеріал «Роксолана», реж. Борис Небісрідзе та ін.), так і про події недавніх десятиліть («Голод-33», «Залізна сотня», реж. Олександр Янчук, «Помаранчеве небо», реж. Олександр Кирієнко). Особливу групу складають фільми на воєнну тематику, зокрема про Другу світову війну.

У часи воєнного лихоліття були зняті справжні кіношедеври. До них можна зарахувати фільм «Райдуга» (реж. Марк Донський) за сценарієм Ванди Василевської, який з надзвичайною художньою силою передає трагедію окупованого фашистами українського села.

Сьогодні український кінематограф починає відроджуватися, і кількість стрічок, створених в Україні, продовжує стрімко зростати.

Поцікавтеся з різних джерел про фільми на історичну та воєнну тематику, що їх зняли українські митці останніми десятиліттями. Дізнайтеся про розвиток в українському кінематографі різних жанрів ігрового кіно: комедії, детективу, бойовика, фантастичного фільму тощо. Наведіть приклади українських телесеріалів.

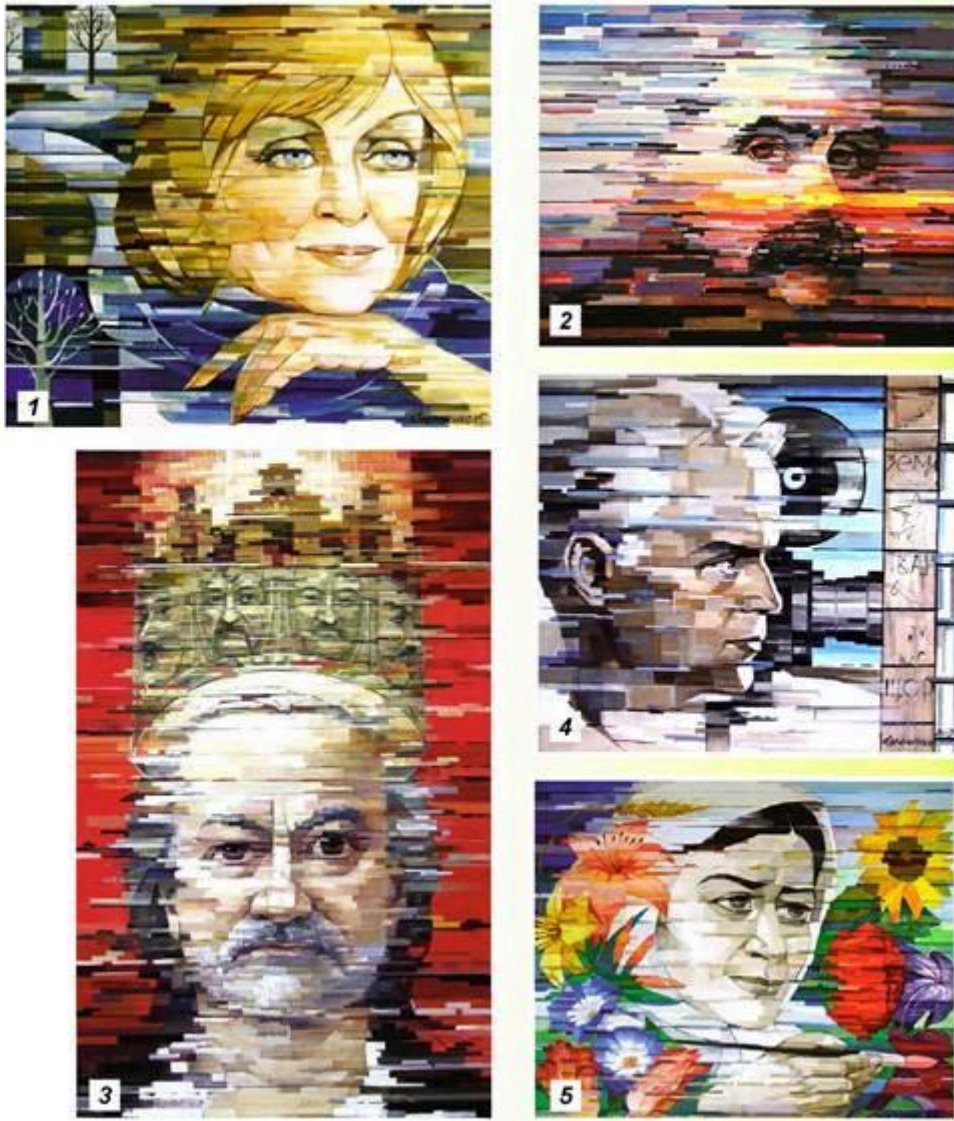

Афіші до фільмів українського ігрового кінематографа

Перлина

Наш сучасник, український художник Володимир Слєпченко створив велику серію портретів славетних українців із часів Київської Русі й до сьогодення. На основі архівних, історичних, літературних джерел митець відтворив образи тих особистостей, які, на його думку, присвятили своє життя і талант розвитку науки, культури, мистецтва, філософії, державотворенню і просвітництву в Україні та за її межами і можуть бути прикладом для теперішнього і наступних поколінь українців. Портрети виконано в авторській живописній манері «арт-лайн» (мистецтво лінії).

Як у портретах утілено характер, вдачу людини? Поміркуйте, чому саме так зображено ту чи іншу особистість. Поцікавтесь іншими портретами серії «Обрані часом».

Володимир Слєпченко: 1 - Ада Роговцева: 2 - Тарас Шевченко: 3 - Богдан Ступка - король сцени; 4 - Олександр Довженко; 5 - Катерина Білокур

Кадр з українського документального кіно

Важливим видом кінематографа є документальне кіно. Яке його призначення: нейтрально фіксувати події і спонукати глядача до їх осмислення або ж подавати авторське бачення певної проблеми? Якими є його межі: де закінчується документ і починаються зміни так званої реальної дійсності відповідно до авторського бачення? Існує думка, що, на відміну від ігрового

кінематографа, у якому найціннішим є режисерське бачення світу, у документальному кіно нас цікавить власне дійсність, тож фігура «автора» тут має бути майже непомітною. Проте до суб'єктивного світу режисера додається і своєрідна «суб'єктивність» камери, яка пропонує окремі фрагменти дійсності й «персонажів» у певному ракурсі. Та, зрештою, талановитим режисерам вдається перетворити цю особливість на суттєву перевагу.

ФАКТ

Першими більш-менш планомірними документальними творами були кінохроніки і хронікальні кіножурнали («Живий журнал»), які розповідали про важливі факти й події суспільно-політичного життя молодшої республіки, зображували, наприклад, радісні обличчя дітей у їдальні, рейси агітпоїздів тощо. Це були кадри історичного значення, які передавали характерні ознаки часу, фіксували образи епохи. Незважаючи на досить обмежені технічні можливості, оператори здійснювали зйомки винахідливо, оригінально, застосовували панорами, крупні плани, цікаві ракурси, намагаючись яскраво донести до глядачів тему фільму, цікаво розповісти про певну подію. Скажімо, знімаючи народні зібрання, вони використовували верхні точки зйомки, щоб показати масовість, масштабність події, водночас створювали цікаві, характерні людські портрети (селянин, що уважно слухає оратора, молода дівчина зі щасливою посмішкою та ін.).

Афіша до фільму «Ентузіазм. Симфонія Донбасу» (реж. Дзиг'я Вертов)

Серед документальних фільмів, що свідчили про значні досягнення української кінодокументалістики, можна назвати перший звуковий документальний фільм «Ентузіазм. Симфонія Донбасу» (1930), який створили Дзиг'я Вертов та оператор Борис Цейтлін. Стрічка була справді новаторською: у цьому фільмі Дзиг'я Вертов уперше використав синхронно записані голоси героїв, документальну фонограму для більш переконливого, життєво вірогідного відтворення образів людини праці. Була виготовлена спеціальна малогабаритна камера звукозапису, записані вуличні та виробничі шуми, зокрема на Донбасі під час зйомок фільму.

Після перегляду фільму «Ентузіазм. Симфонія Донбасу» в листопаді 1931 року в Лондоні Чарлі Чаплін сказав: «Я ніколи не міг собі уявити, що ці індустріальні звуки можна так організувати, щоб вони здавались прекрасними. Я вважаю цей фільм однією з найбільш хвилюючих симфоній, які я коли-небудь чув. Містер Дзиг'я Вертов - музикант».

Дослідіть розвиток українського документального кіно впродовж ХХ століття і зробіть повідомлення про це. Проаналізуйте, які питання порушували режисери-документалісти. Чому, на вашу думку, митців хвилювала саме ця тематика?

Тематика документального кіно впродовж століття розгалужувалася від фіксації на кіноплівку важливих фактів і подій громадянського життя до осмислення життєвих явищ, актуальних публіцистичних тем. Діапазон тем, яких торкаються сучасні українські документалісти, сягає від екстремальних історій про людей, які живуть в умовах війни, природних або інших катастроф, до проблем ґендерної нерівності, дискримінації, порушення прав дітей, людей з інвалідністю; від уваги до проблем «звичайної» людини до відкритого діалогу про права людини, утвердження ставлення до людської гідності як найвищої цінності.

Серед яскравих фільмів української документалістики заслуговують на увагу фільми-портрети відомих особистостей. Наприклад, режисерську галерею Анатолія Сирих складають стрічки про відомих представників культури ХХ століття, часто не оцінених в Україні або й просто забутих.

До неї вже ввійшли режисер Сергій Параджанов, актор Іван Миколайчук, художник Григорій Гавриленко, композитор Валентин Сильвестров, скульптор Михайло Грицюк та багато інших.

До фільмів документального жанру можна зарахувати також стрічку Вікторії Мельникової «З найкращими побажаннями! Енвер» - про джазового та етногітариста кримськотатарського походження Енвера Ізмайлова, одного з десяти найвідоміших гітаристів світу, та його незвичну техніку гри - тепінг; творчий доробок Анастасії Харченко «Божичі» - про однойменний фольклорний колектив, який збирає народні пісні по українських селах. Цікавими документальними творами попередніх років можна назвати фільми «Григорій Сковорода» Івана Кавалерідзе, «Іван Франко» Тимофія Левчука, з останніх - «Контури» - альманах з трьох короткометражних документальних фільмів Олега Чорного, Валерія Балаяна, Олексія Радинського про художників стрит-арту, для яких графіті - це мова, якою вони висловлюють своє ставлення до сучасних процесів у суспільстві.

Кадри з фільмів: 1 - «Григорій Гавриленко» (реж. Анатолій Сирих); 2 - «Контури» (реж. Валерій Балаян). 3 - Енвер Ізмайлов

Ще одна популярна тема кінодокументалістики - реальні історичні події. До творів такого жанру належить «Назви своє ім'я» Сергія Буковського - фільм-інтерв'ю, де зібрані свідчення очевидців про Голокост. Режисер не задовольняється простою діалогічною формою: розповіді перемежуються страшними хронікальними зйомками тих часів. Багато документальних фільмів останніх років присвячено подіям, що відбуваються в сучасній Україні (наприклад, різнобічно розкрито тему подій на Євромайдані тощо).

Документальний фільм «Божичі» (реж. А. Харченко).

Як може втілюватися авторський задум у документальному кіно? Перегляньте один із творів документального кіно (по телебаченню, у кінотеатрі, в Інтернеті) та проаналізуйте його щодо тематичної спрямованості, актуальності, засобів авторського втілення сюжету. Яку тему сучасності обрали б ви для документального твору? Обґрунтуйте свою позицію.

Українська анімація - явище непересічне. Стрічки режисерів Володимира Дахна та Едуарда Кирича (серіал «Як козаки...»), Давида Черкаського («Пригоди капітана Врунгеля», «Крила» та ін.), Леоніда Зарубіна («Солом'яний бичок»), Володимира Гончарова («Чумацький Шлях»), Степана Ковалю («Йшов трамвай дев'ятий номер») прославили українську анімацію за межами країни.

Анімація — мистецтво, яке потребує концентрації, відповідальної, щоденної праці. Для того щоб вийшов анімаційний шедевр, потрібен не лише талант, але й неабиякі знання. Адже кожний «кадр» малюється окремо. І техніки тут можуть бути найрізноманітніші — від простого олівця до яскравих фарб. Цілий колектив художників, кіномитців, технічних працівників працює тривалий час, аби потішити згодом малечу десятихвилинним «мультим». А ось результат цієї праці часто-густо залишається в серцях мільйонів дітлахів на все життя, зігріває їх, надихає на самостійну творчість. У цьому — високе покликання, здавалося б, «несерйозного» жанру мистецтва мультиплікації.

Кадри з мультфільмів: 1 - «Пригоди капітана Врунгеля»; 2 - «Як козаки...»

Пригадайте, які види анімаційних фільмів (залежно від способу створення) існують. Поміркуйте над призначенням і функціями анімаційних творів.

Кадри з мультфільмів: 1 - «Кривенька качечка», 2 - «Котигорошко»

Багато творів української анімації живиться фольклорними традиціями нашого народу. Про це свідчать мультфільми «Покрово-Покрівонько» Анатолія Трифонова, «А у нашого Омелечка...» Євгена Сивоконя, «Солом'яний бичок» Леоніда Зарубіна, «Коза-дереза» Ірини Смирнової, «Котигорошко» Бориса Храневича, «Кривенька качечка» Алли Грачової, «Три паньки» Єфрема Пружанського, славетний серіал «Як козаки...» Володимира Дахна та Едуарда Кирича, «Лис Микита» Володимира Кметика та Михайла Яремка і багато інших стрічок, улюблених з дитинства.

Анімаційні фільми, особливо нині, створюють для людей різного віку - і для малечі, і для підлітків, і для дорослих.

Іноді сама палітра, картинка може нести сенс. Кольорові плями під музику, які сюжетно зав'язані, - це вже анімаційне кіно. Воно не навчальне і не несе інформації, однак іноді вражень досить.

Більшість мультфільмів сюжетні. І тут дуже важливо — які почуття викликає цей сюжет, особливо в дитячої аудиторії. У маленьких глядачів анімаційне кіно пробуджує досвід попередніх поколінь, формує мову, світогляд, а в дорослої людини - закріплює його.

Завдання

- Чи є у вас улюблені актори (актриси), режисери (режисерки)? Поясніть свої вподобання.

- У вільний час перегляньте кінострічку українського кінематографа. Обговоріть її з батьками або друзями (визначте провідну ідею, особливості її втілення), висловіть своє ставлення до картини.